

Степанченко О. С.

Аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, секретар судового засідання Господарського суду Житомирської області

Науковий керівник: Севрюкова І. Ф., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

Поняття та ознаки вчинення електронного правочину в цивільному праві України

Науково-технічний прогрес і розвиток економіки привели до того, що правочини, які вчиняються з використанням електронних засобів зв'язку, стають повсякденним явищем у нашому житті. Наразі ми є свідками формування нового інформаційного суспільства. Сьогодні є можливість укласти правочин як традиційним способом, так і більш оновленим, електронним, що офіційно регулюється законодавством.

Проблемам укладення правочинів в мережі Інтернет присвячено чимало робіт вітчизняних учених, з-поміж яких А. В. Чучковська, Н. Є. Блажівська, С. В. Глібко, К. В. Єфремова та інші. Однак, дослідження цих вчених були проведені ще до прийняття нових законодавчих актів у сфері регулювання електронної комерції, і тому вони не враховують найновіших змін.

В національному законодавстві закріплено визначення електронного правочину. Так, відповідно до п. 7 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» електронний правочин – це дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснена з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [1].

Згідно із Законом України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» 19.04.2014 №80/94-вр. телекомунікаційна система – це сукупність технічних і програмних засобів, призначених для обміну інформацією шляхом передавання, випромінювання або приймання її у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб [2]. Даним законом запроваджено правові вимоги та механізми дистанційного укладення й виконання правочинів із застосуванням електронних інформаційно-комунікаційних засобів і технологій, що дало можливість гарантувати законність, прозорість та достовірність таких операцій та, у свою чергу, прискорить інтеграційні процеси у світовий інформаційний простір. У Цивільному кодексі України закріплено низку вимог, яким повинен відповідати правочин:

- наявність у суб'єктів цивільних правовідносин правоздатності та дієздатності;
- відповідність внутрішній волі сторін їх волевиявленню;
- законність змісту правочину;
- укладення правочину у встановленій законом формі.

Розглянемо докладно кожен із ознак електронного правочину.

1. Наявність у суб'єктів цивільних правовідносин правоздатності та дієздатності. Аналіз чинного цивільного законодавства дає підстави стверджувати, що тільки з досягненням повноліття чи іншим фактом набуття або надання повної цивільної дієздатності фізичні особи мають право укладати будь-які правочини (в тому числі й електронні) дозволені законом. Особи, які наділені частковою, неповною або обмеженою дієздатністю, мають право самостійно укладати тільки ті правочини, які передбачені законом. Так, зокрема, може йтися про укладення дрібних побутових

електронних правочинів. Як правило, в електронних правочинах складно визначити дієздатність контрагента, з яким укладається такий правочин (на відміну від укладення правочинів шляхом переговорів, у процесі яких можна перевірити право контрагента на укладення правочину). У звичайному порядку дієздатність особи може бути встановлена шляхом надання документів, що посвідчують особу. Комп'ютерна мережа не дає змоги встановити правдивість наданих відомостей, теоретично будь-який неповнолітній може вказати необхідний для укладення правочину вік. Таким чином, вік фізичної особи є важливою умовою, яка впливає на чинність правочину. Її недотримання може мати наслідком його нікчемність (правочин, який вчинено малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності) або визнання недійсності (правочин, який неповнолітня особа вчинила за межами її цивільної дієздатності).

Якщо ж стороною правочину є юридична особа, то повинні бути дотримані всі вимоги закону, передбачені для утворення юридичної особи. Так, правочин юридичної особи, вчинений нею без відповідного дозволу (ліцензії), може бути визнаний судом недійсним (ч. 1 ст. 227 ЦК України). На сьогодні кожна особа відповідно до статті 11 ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» може здійснити через мережу Інтернет безкоштовний запит та пошук відомостей у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань та переконатися в тому, чи мала місце державна реєстрація юридичної особи, чи має вона відповідні ліцензії, строк чинності яких не минув, чи не перебуває на стадії припинення тощо.

Отже, засоби електронного зв'язку надають додаткові можливості щодо встановлення обсягу цивільної дієздатності суб'єкта підприємницької діяльності.

2. Відповідність внутрішній волі сторін їх волевиявленню. Враховуючи той факт, що правочин є вольовою дією цілком очевидно, що дія як волевиявлення повинна точно відображати і доводити волю сторін до відома інших осіб. Цікавою є точка зору Н. Є. Блажівської, яка вважає, що специфіка укладення електронних правочинів, перш за все, полягає в тому, що волевиявлення сторони в електронному правочині формується і доводиться до адресата з допомогою засобів електронно-обчислювальної техніки та електронних каналів зв'язку [4, с.15]. Таким чином, віртуальні організації використовують програми-роботи, тобто програмні засоби, що дають змогу укласти електронні правочини автоматично. Наслідком останнього може стати укладення оспорюваного правочину на невігідних для власника програми-робота умовах.

3. Законність змісту правочину. Цивільне законодавство України стосовно вирішення питання про законність змісту правочину прямо допускає аналогію права. Дії суб'єктів, що визнаються правочинами за аналогією закону, породжують цивільно-правові наслідки тому, що їх зміст не суперечить нормам цивільного законодавства, які регулюють подібні відносини. Дії суб'єктів, що визначаються правочинами за аналогією права, підлягають правовій охороні тому, що їх зміст відповідає загальним принципам і суті цивільного законодавства, вимогам добросовісності, розумності та справедливості. Таким чином, зміст дій суб'єктів, що визнаються правочинами (незалежно від способу їх здійснення) за аналогією закону чи аналогією права, є законним, оскільки дозволений загальними нормами цивільного законодавства [4, с. 16-17]. Отже, правочини, які укладаються з допомогою електронних засобів зв'язку (електронні правочини), повинні мати таку ж юридичну силу, що й звичайні.

4. Укладення правочину у встановленій законом формі. Цивільне законодавство електронну форму правочину ототожнює з письмовою формою. Підтвердженням цього є ст. 205 Цивільного кодексу України, у якій зазначено, що правочин може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі. Сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом. Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони, а також якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку [3].

Однак, у теорії цивільного права з даного приводу є неоднозначні думки.

На думку Н. Є. Блажівської електронний правочин може бути укладений як в усній, так і в письмовій формі. Розглядаючи питання можливості укладення договорів в усній формі, слід зауважити, що сама усна форма для електронного правочину можлива шляхом укладення правочину через мережу Інтернет шляхом спілкування контрагентів за допомогою веб-камер або спеціальних комп'ютерних програм, що дають можливість спілкуватися через мережу з допомогою голосу чи в інший спосіб, оминаючи використання знаків письма. Таким чином аналіз національного законодавства дозволяє дійти висновку про те, що електронний правочин слід розглядати як різновид простої письмової форми правочину.

Вчинення правочинів в мережі Інтернет та території України набуває все більшого розповсюдження останнім часом. Наведене в Законі України «Про електронну комерцію» поняття електронного правочину носить малоінформативний, фрагментарний характер. Законодавець не прописує конкретних умов дійсності електронного правочину. Зі змісту п.7 ст. 3 зазначеного закону не зрозуміло, за якими саме ознаками він відрізняється від «традиційних» правочинів. Це поняття може бути застосовано до будь-якого правочину, процес вчинення якого був пов'язаний з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. Швидкі темпи розвитку новітніх технологій, постійна зміна форм і способів вчинення таких правочинів вимагають від юристів нового докорінного переосмислення традиційних правових інститутів і положень національного законодавства.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 №675-19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.
2. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 19.04.2014 №80/94-вр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>.
3. Цивільний кодекс України. Редакція від 19.02.2016 №435-15. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
4. Електронний правочин у цивільному праві України [Текст] : монографія / Н. Є. Блажівська ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К. : Правова єдність : Алерта, 2014. - 238 с. - Бібліогр.: с. 209-238.